

Նընդեան Ճրագալուցին գիշերը կղերականք և հաւատացեալք Բեթղեհէմէն կ'երթային Հովուանոցը և կ'երգէին «Փառք ի բարձունս» երգը. նոյն հեղինակը կը յիշէ նաեւ Երուսաղէմացի Եպիփան վանականը, որուն տեղեկութեան համեմատ, «Հովուանոցը (Poemnium) կը գտնուէր Բեթղեհէմի արեւելեան կողմը, ա'յն տեղը ուր հրեշապը երեցաւ հովուաց և ըսաւ անոնց. . . »: Մեր այս էջերը չեն ներեր Մէսթէրմանի ուսումնասիրութեան մանրամասնութիւնները մի առ մի յիշել. իր մէջ բերած վկայութիւններն անորոշ են և տարտամ: Ի հակառակէն, ուրիշ գիտնական մը, Լիէվէն տը Համ, իր մէկ աշխատասիրութեան մէջ («Guide indicateur des sanctuaires et Lieux historiques de la Terre-Sainte», էջ 62-63), չ'ընդունիր մէջ բերուած ճշտումը, յայտնելով թէ Բեթղեհէմցիներուն դարաւոր աւանդութիւնը կը հակասէ այդ կարծիքին, և թէ ամէն դարու ուխտաւորներն իսկական «Հովուանոց»ը կը նկատեն Պէյթ-Սահուրի մօտիկ եկեղեցին որ մինչև հիմալ պահած է իր գոյութիւնը, թէեւ կիսով աւերակ: Լիէվէն մէջ կը բերէ նաեւ վկայութիւնը ԺԲ. դարու ուղեգիր ռուս վանական Դանիէլի, որ իբր ակնատես կը վկայէ թէ Պէյթ-Սահուրի Հովուաց դաշտի եկեղեցին, թէև կիսով աւերակ, կը գտնուի Բեթղեհէմի դիմացը, Ս. Մննդեան վանքէն մէկ վերստ հեռաւորութեամբ. ի նումն կար հոն գեղեցիկ վանք մը, ձիթաստանով»: Դարձեալ, նոյն հեղինակը դառնութեամբ կը յիշատակէ թէ Սաիր Էլ-Կանէմի մէջ պեղումներ կատարողներն իրենց ձեռքովը յարմարեցուցած են երեք հովիւներու կարճեցեալ գերեզմաններն: Այդ վայրը զուրկ է պատմականութենէ, և թէ հոն տեղ մը եղած է միայն գինեշինութեան:

4. Մեր այցելութիւնը Հովուաց եկեղեցւոյն.

Դպրոցական արձակուրդէն օգտուելով, Սեպտ. 19ին մեր Ս. Մննդեան վանքի արդի և նախկին տեսուչներուն՝ Տ. Վրթանէս եւ Տ. Աշոտ վարդապետաց, Նորայր և Մատթէոս սարկաւազաց (այժմ Տ. Նորայր վրդ. և Տ. Շաւարշ վրդ.) և Բեթղեհէմի դպրոցին ուսուցիչ Յակոբ Կարապետեանի հետ այցելեցինք Տէյր էր-Ռաւաթի եկեղեցին, որ կը գտնուէր ընդարձակ դաշտի մը կեզրոնը. ա'ն որրանաձև էր և այրի մը մէջ փորուած. եկե-